

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
YVESA BOTA
od 11. lipnja 2015.¹

Predmet C-266/14

**Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones Obreras (CC.OO.)
protiv
Tyco Integrated Security SL,
Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA**

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Audiencia Nacional (Španjolska))

„Zaštita sigurnosti i zdravlja radnika – Direktiva 2003/88/EZ – Organizacija radnog vremena – Pojam ,
radnog vremena‘ – Putujući radnici – Nepostojanje stalnog ili uobičajenog mjesta rada –
Vrijeme putovanja od boravišta radnika prema prvom klijentu i od posljednjeg klijenta prema
boravištu radnika“

1. Ovaj zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 2. točke 1. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena².
2. Zahtjev je upućen u okviru spora između, s jedne strane, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.) i, s druge strane, Tyco Integrated Security SL i Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA (u daljnjem tekstu: poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku) u vezi s odbijanjem potonjih da priznaju kao „radno vrijeme“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88 vrijeme koje njihovi zaposlenici utroše svaki dan na putovanje od mjesta svojeg boravišta do svojeg prvog klijenta i od svojeg posljednjeg klijenta do svojeg boravišta.
3. U ovom mišljenju iznijet ću razloge zbog kojih smatram da se članak 2. točka 1. Direktive 2003/88 treba tumačiti na način da u okolnostima, kao što su one u glavnom postupku, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe predstavlja vrijeme koje putujući radnici, to jest radnici koji nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada, utroše na putovanje od svojeg boravišta prema prvom klijentu kojeg je odredio njihov poslodavac te od zadnjeg klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac prema svojem boravištu.

1 – Izvorni jezik: francuski

2 – SL L 299, str. 9., SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 31.

I – Pravni okvir

A – Pravo Unije

4. Članak 1. Direktive 2003/88 određuje:

„1. Ova Direktiva postavlja minimalne sigurnosne i zdravstvene uvjete za organizaciju radnog vremena.

2. Ova se Direktiva primjenjuje na:

- (a) najkraća razdoblja dnevnog odmora, tjednog odmora i godišnjeg odmora, na stanke i najveći broj radnih sati tjedno; i
- (b) određene aspekte noćnog rada, rada u smjenama i radnog rasporeda.

3. Ova se Direktiva primjenjuje na sve sektore djelatnosti, kako javne, tako i privatne, u smislu članka 2. Direktive 89/391/EEZ [³], ne dovodeći u pitanje članke 14., 17., 18. i 19. ove Direktive.

Ova se Direktiva ne primjenjuje na pomorce, kako je utvrđeno u Direktivi 1999/63/EZ [⁴] ne dovodeći u pitanje članak 2. stavak 8. ove Direktive.

4. Odredbe Direktive 89/391[...] u cijelosti se primjenjuju na pitanja iz stavka 2., ne dovodeći u pitanje strože i/ili posebnije odredbe ove Direktive.

5. U točkama 1., 2. i 7. članka 2. Direktive 2003/88, naslovljenog „Definicije“, predviđeno je:

„Za potrebe ove Direktive primjenjuju se sljedeći pojmovi:

1. „radno vrijeme“ je vremensko razdoblje u kojem radnik radi, stoji na raspolaganju poslodavcu i obavlja svoje poslove i zadatke u skladu s nacionalnim propisima i/ili praksom;

2. „vrijeme odmora“ je vremensko razdoblje koje nije radno vrijeme;

[...]

7. „mobilni radnik“ je svaki radnik zaposlen kao član osoblja koje u okviru posla putuje ili leti u okviru poduzeća koje pruža usluge prijevoza putnika ili robe cestom, zrakom ili kontinentalnim plovnim putem“.

6. Članak 3. te direktive, naslovljen „Dnevni odmor“, glasi kako slijedi:

„Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi se svakome radniku osiguralo pravo na dnevni odmor u trajanju od najmanje 11 sati neprekidno, unutar vremena od 24 sata.“

3 — Direktiva Vijeća od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu (SL L 183, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 4., str. 50.).

4 — Direktiva Vijeća 1999/63/EZ od 21. lipnja 1999. o Sporazumu o organizaciji radnog vremena pomoraca koji su sklopili Udruženje brodovlasnika Europske zajednice (ECSA) i Savez sindikata transportnih radnika u Europskoj uniji (SL L 167, str. 33.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 4., str. 223.).

B – Španjolsko pravo

7. Članak 34. pročišćenog teksta Pravilnika o radnicima, koji proizlazi iz Kraljevskog zakonodavnog dekreta 1/1995 (Real Decreto Legislativo 1/1995 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores) od 24. ožujka 1995.⁵, u verziji primjenjivoj u trenutku nastanka činjenica iz glavnog postupka, određuje:

„1. Trajanje radnog vremena je ono koje je dogovoreno u kolektivnim ugovorima ili ugovorima o radu.

Najdulje trajanje punog radnog vremena iznosi 40 sati tjedno prosječnog stvarnog rada izračunanog na godišnjoj razini.

[...]

3. Od kraja radnog dana do početka sljedećeg radnog dana mora proći najmanje dvanaest sati.

Broj sati u punom radnom vremenu ne može prijeći devet sati dnevno, osim ako je kolektivnim ugovorom ili, ako njega nema, sporazumom sklopljenim između poduzetnika i predstavnika radnika predviđena drukčija raspodjela dnevnog radnog vremena; vrijeme odmora između dva radna dana mora se u svakom slučaju poštovati.

[...]

5. Radno vrijeme se računa tako da obuhvaća vrijeme unutar kojeg se radnik nalazi na svojem radnom mjestu, kako na početku tako i na kraju radnog dana.

[...]“

II – Činjenice glavnog postupka i prethodno pitanje

8. Poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku dva su poduzetnika koji se bave ugradnjom i održavanjem sigurnosnih sustava i čija je glavna djelatnost ugradnja i održavanje u funkcionalnom stanju sustava koji omogućuju otkrivanje neovlaštenog ulaska i sprječavanje provala u trgovinama.

9. Tehničari, njih oko 75 zaposlenih kod svakog od dvaju poduzetnika, pružaju svoje usluge većinom u španjolskim provincijama, pri čemu je svaki od njih raspoređen u određenu provinciju ili područje.

10. Poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku su 2011. zatvorili svoje urede u različitim provincijama i preselili sve svoje zaposlenike u središnji ured u Madrid (Španjolska).

11. Tehničari tih dvaju poduzetnika ugrađuju i održavaju u funkcionalnom stanju sigurnosne uređaje u privatnim kućama te u industrijskim i poslovnim zgradama koje se nalaze na području za koje su nadležni i koje obuhvaća cijelu ili dio provincije, a ponekad i više provincija.

12. Ti radnici imaju na raspolaganju službeno vozilo kojim svakog dana putuju od mjesta svojeg boravišta prema mjestima gdje moraju obavljati poslove ugradnje ili održavanja sigurnosnih sustava. Oni koriste isto to vozilo i radi dolaska kući na kraju dana.

13. Audiencia Nacional (Španjolska) navodi da udaljenost između mjesta boravišta radnika i mjesta gdje on mora obavljati intervenciju može znatno varirati i ponekad biti veća od 100 kilometara.

⁵ — BOE br. 75 od 29. ožujka 1995., str. 9654.

14. Ti radnici moraju nadalje, jednom ili više puta tjedno, doći u ured agencije za logistiku i transport koja se nalazi blizu njihova mjesta boravišta kako bi tamo preuzeli materijal te uređaje i rezervne dijelove koji su im potrebni za njihove intervencije.

15. Kako bi obavljali svoje zadatke, ti radnici imaju na raspolaganju mobilni telefon Blackberry kojime na udaljenosti komuniciraju sa središnjim uredom u Madridu. Aplikacija koja je instalirana na njihovu telefonu omogućuje navedenim radnicima da svakodnevno prime, večer prije svojeg radnog dana, dnevni raspored u kojemu su navedena različita mjesta, unutar područja za koja su nadležni, koja moraju obići tijekom tog dana, kao i vrijeme dolaska klijentima. Uz pomoć jedne druge aplikacije, ti isti radnici upisuju podatke o izvršenim intervencijama te ih prenose svojem poduzetniku, kako bi se zabilježile poteškoće s kojima su se susreli te izvršeni zadaci.

16. Poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku ne računaju kao radno vrijeme ono vrijeme koje je utrošeno na prvo putovanje odnosnog dana, to jest od odlaska iz boravišta radnika prvom klijentu niti vrijeme utrošeno na posljednje dnevno putovanje, to jest od mjesta gdje se nalazi posljednji klijent do boravišta radnika. Stoga oni smatraju da je riječ o vremenu odmora.

17. Poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku računaju stoga radni dan prema vremenu koje je proteklo između dolaska radnika na mjesto gdje se toga dana nalazi prvi klijent i trenutka kada taj radnik napušta mjesto na kojemu se nalazi posljednji klijent, s time da se uzimaju u obzir samo putovanja od jednog klijenta do drugog.

18. Prije zatvaranja regionalnih ureda, poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku računali su radno vrijeme počevši od dolaska radnika u prostore poduzetnika kako bi tamo preuzeo vozilo koje mu je stavljeno na raspolaganje te primio popis klijenata koje treba obići i dnevni raspored. Radno vrijeme se završavalo kada se on vratio u prostore poduzetnika kako bi tamo ostavio vozilo.

19. Sud koji je uputio zahtjev smatra da su pojam radnog vremena i vremena odmora u Direktivi 2003/88 suprotstavljeni pojmovi i da, stoga, ta direktiva ne dopušta da se predvide međukategorije. Taj sud također primjećuje da člankom 34. stavkom 5. pročišćenog teksta Pravilnika o radnicima vrijeme putovanja od boravišta radnika prema njegovu radnom mjestu i od njegova radnog mjesta prema njegovu boravištu nije uzeto u obzir kao radno vrijeme. Navedeni sud smatra da se nacionalni zakonodavac odlučio za to rješenje jer je zaključio da je radnik slobodan izabrati mjesto svojeg boravišta što znači da sam radnik, ovisno o svojim mogućnostima, odlučuje o tome hoće li živjeti na većoj ili manjoj udaljenosti od svojeg radnog mjesta.

20. Sud koji je uputio zahtjev primjećuje da to stajalište valja razlikovati u slučaju mobilnih radnika u sektoru kopnenog prijevoza. U stvari, izgleda da je za tu kategoriju radnika nacionalni zakonodavac smatrao da se radno mjesto nalazi u njihovom vozilu, tako da se cjelokupno vrijeme putovanja smatra radnim vremenom. Taj se sud pita može li se slučaj radnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku smatrati istovjetnim onomu mobilnih radnika toga sektora.

21. Sud koji je uputio zahtjev smatra da to što su radnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku obaviješteni putem njihova mobilnog telefona o putu koju moraju prijeći i o posebnim uslugama koje moraju pružiti klijentima samo nekoliko sati prije njihova dogovora o dolasku klijentu, ima za posljedicu to da oni više ne mogu prilagoditi svoj privatni život i svoje mjesto boravišta prema udaljenosti svojeg radnog mjesta, jer se ono svaki dan mijenja. Iz toga proizlazi da se vrijeme putovanja radnika između njegova boravišta i boravišta klijenta ne može smatrati vremenom odmora, imajući osobito u vidu cilj zaštite sigurnosti i zdravlja radnika kojemu teži Direktiva 2003/88. Osim toga, isti sud smatra da nije riječ ni o vremenu tijekom kojeg su radnici, u užem smislu riječi, na raspolaganju svojem poslodavcu, tako da im može povjeriti bilo koji drugi zadatak osim samog putovanja. Stoga, nije jasno treba li sukladno toj direktivi smatrati da se radi o radnom vremenu ili vremenu odmora.

22. U tim je uvjetima Audiencia National odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeće prethodno pitanje:

„Trebali li članak 2. Direktive 2003/88[...] tumačiti na način da vrijeme koje radnik bez stalnog mjesta rada na početku i na kraju svakog radnog dana utroši na putovanja od mjesta svojeg boravišta do sjedišta poduzetnikova klijenta, koje je svakog dana različito, te na vraćanje iz sjedišta drugog klijenta koje se također razlikuje u mjesto svojeg boravišta (prema planu puta ili popisu o kojemu ga poduzetnik obavješćuje samo večer ranije), uvijek unutar više ili manje širokog zemljopisnog područja, u okolnostima glavnog postupka, čini ‚radno vrijeme‘ prema definiciji iz navedenog članka Direktive ili ga, suprotno tomu, treba smatrati ‚vremenom odmora‘?“

III – Moja analiza

23. Svojim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita Sud da odluči, treba li članak 2. točku 1. Direktive 2003/88 tumačiti na način da u okolnostima, kao što su one u glavnom postupku, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe predstavlja vrijeme koje putujući radnici, to jest radnici koji nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada, utroše na putovanje od svojeg boravišta prema prvom klijentu kojeg je odredio njihov poslodavac te od posljednjeg klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac prema svojem boravištu.

24. Cilj Direktive 2003/88 je uspostaviti minimalne odredbe za poboljšanje životnih i radnih uvjeta radnika približavanjem nacionalnih propisa osobito u vezi s trajanjem radnog vremena. To usklađivanje na razini Europske unije u području organizacije radnog vremena ima za cilj zajamčiti bolju zaštitu sigurnosti i zdravlja radnika, osiguravajući im minimalna razdoblja odmora – osobito dnevnog i tjednog – kao i primjerena razdoblja pauza i predviđajući granicu od 48 sati za prosječno trajanje radnog tjedna, maksimalne granice u pogledu koje je izričito pojašnjeno da uključuje prekovremeni rad⁶.

25. S obzirom na taj bitan cilj, svaki radnik mora, među ostalim, imati pravo na primjerena razdoblja odmora koja ne samo da moraju biti učinkovita, dopuštajući osobama o kojima je riječ odmor od umora uzrokovanog radom, nego i biti preventivna u smislu da što je više moguće smanje rizik narušavanja sigurnosti i zdravlja radnika koje može nastati zbog nakupljanja razdoblja rada bez potrebnog odmora⁷.

26. Različite odredbe Direktive 2003/88 u pogledu maksimalne duljine rada i minimalne duljine odmora pravila su socijalnog prava Unije koja imaju osobitu važnost i koja se moraju primijeniti na svakog radnika kao minimalne odredbe potrebne radi osiguranja zaštite njegove sigurnosti i zdravlja⁸.

27. Sud je više puta odlučio da ta direktiva definira pojam „radnog vremena“, u smislu svojeg članka 2. točke 1., kao vremenskog razdoblja u kojem radnik radi, stoji na raspolaganju poslodavcu i obavlja svoje poslove i zadatke u skladu s nacionalnim propisima i/ili praksom i da taj pojam treba razumjeti kao suprotan vremenu odmora jer su ta dva pojma međusobno isključiva⁹.

28. U tom smislu Sud je pojasnio, s jedne strane, da Direktiva 2003/88 ne predviđa međukategoriju između radnog vremena i vremena odmora i, s druge strane, da među značajkama pojma „radnog vremena“, u smislu te direktive, nisu intenzitet posla koji obavlja radnik ni njegova učinkovitost¹⁰.

6 — Rješenje Grigore (C-258/10, EU:C:2011:122, t. 40. i navedena sudska praksa).

7 — Presuda Jaeger (C-151/02, EU:C:2003:437, t. 92.).

8 — Rješenje Grigore (C-258/10, EU:C:2011:122, t. 41. i navedena sudska praksa).

9 — *Ibidem* (t. 42. i navedena sudska praksa).

10 — *Ibidem* (t. 43. i navedena sudska praksa).

29. Tako navedena direktiva ne predviđa „siva razdoblja“ koja bi se umetnula između radnog vremena i vremena odmora. U skladu sa sustavom koji je uspostavio zakonodavac Unije, Sud je usvojio dvostrani pristup na temelju kojeg ono što ne ulazi u pojam radnog vremena ulazi u pojam vremena odmora i obratno.

30. Sud je također smatrao da su pojmovi „radnog vremena“ i „vremena odmora“ u smislu Direktive 2003/88 pojmovi prava Unije koje treba definirati prema objektivnim značajkama, s obzirom na sustav i cilj te direktive, koji imaju za cilj uspostaviti minimalne odredbe za poboljšanje životnih i radnih uvjeta radnika. Naime, samo takvo autonomno tumačenje može toj direktivi osigurati punu učinkovitost i ujednačenu primjenu tih pojmova u svim državama članicama¹¹.

31. Definicija „radnog vremena“ se, u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, temelji na trima kriterijima za koje se čini, s obzirom na sudsku praksu Suda, da se moraju smatrati kumulativnima. Riječ je o prostornom kriteriju (biti na radnom mjestu), kriteriju autoriteta (biti na raspolaganju poslodavcu) i profesionalnom kriteriju (obavljati svoju aktivnost ili svoje dužnosti)¹².

32. Neuvažavanje „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88 onog vremena, koje putujući radnici utroše na putovanje od svojeg boravišta prema prvom klijentu kojeg odredi njihov poslodavac i od posljednjeg klijenta kojeg odredi njihov poslodavac, je prema mojem mišljenju suprotno toj direktivi jer su u pogledu te kategorije radnika ispunjena tri kriterija navedena u definiciji iz odredbe.

33. Započet ću svoju analizu posljednjim od tri navedena kriterija koji određuje da radnik mora obavljati svoje poslove i zadatke.

34. Poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku smatraju da se djelatnost tehničara koje zapošljavaju mora shvatiti samo kao pružanje tehničkih usluga ugradnje i održavanja sigurnosnih sustava. Oni s druge strane smatraju da se put prijeđen između boravišta tih radnika i prvog klijenta kao i put prijeđen između posljednjeg klijenta i boravišta navedenih radnika ne može smatrati dijelom njihovih poslova.

35. Ne dijelim to mišljenje.

36. Putujući radnici mogu se definirati kao radnici koji nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada. Stoga ti radnici moraju svaki dan raditi na različitim mjestima.

37. Iz te definicije proizlazi da je putovanje navedenih radnika uobičajeno za njihov položaj putujućih radnika te je stoga svojstveno obavljanju njihovih poslova.

38. Radnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku moraju nužno putovati kako bi obavili ugradnju i održavanje sigurnosnih sustava kod različitih klijenata poduzetnika koji ih zapošljava. Drukčije rečeno, putovanja tih radnika neophodno su sredstvo pomoću kojeg oni obavljaju svoje tehničke usluge kod klijenata koje je odredio njihov poslodavac. Ta se putovanja stoga moraju smatrati dijelom poslova navedenih radnika.

39. Kao što to proizlazi iz njegove odluke kojom se upućuje prethodno pitanje, izgleda da kod suda koji je uputio zahtjev postoje prvenstveno dvojbe o tome, je li ispunjen drugi kriterij iz definicije radnog vremena, to jest kriterij prema kojem radnik mora stajati na raspolaganju poslodavcu.

11 — *Ibidem* (t. 44. i navedena sudska praksa).

12 — Vidjeti, u pogledu presude Jaeger (C-151/02, EU:C:2003:437), komentar Vigneau, C., *European Review of Private Law*, br. 13, sv. 2., Kluwer Law International, Nizozemska, 2005., str. 219., a osobito str. 220.

40. Riječ je prije svega o kriteriju autoriteta koji pretpostavlja stalan odnos podređenosti prvo navedenoga u odnosu na potonjega¹³.

41. Biti na raspolaganju svojem poslodavcu znači biti u pravnoj situaciji koju obilježava činjenica da je radnik podvrgnut uputama i organizacijskoj ovlasti svojeg poslodavca neovisno o mjestu na kojem se taj radnik nalazi. Drugim riječima, radi se o vremenu tijekom kojeg je radnik pravno obvezan pridržavati se uputa svojeg poslodavca i obavljati poslove za njega.

42. Kada putujući radnici putuju od svojeg boravišta prema svojem prvom klijentu i od posljednjeg klijenta prema svojem boravištu, oni se ne nalaze izvan ovlasti upravljanja svojeg poslodavca. Radi se o putovanjima koja se obavljaju u okviru hijerarhijskog odnosa koji ih povezuje s njihovim poslodavcem.

43. Radnici, naime, idu kod klijenata koje je odredio njihov poslodavac, kako bi pružili usluge za korist svojeg poslodavca. Kao što smatraju Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones Obreras i Europska komisija, ti radnici su na raspolaganju svojem poslodavcu jer put i udaljenost koje treba prijeći ovise isključivo o volji tog poslodavca. Štoviše, kada prelaze taj put, radnici podliježu ovlastima svojeg poslodavca jer ako on odluči izmijeniti redoslijed klijenata ili otkazati dolazak, ti su radnici dužni slijediti takvu uputu i krenuti sljedećem klijentu prema novom planu puta koji utvrđuje njihov poslodavac. Isto tako, na putu prema njihovu boravištu na kraju dana, poslodavac može od radnika zahtijevati da u slučaju potrebe obave intervenciju kod dodatnog klijenta.

44. Stoga nasuprot onomu što ističu poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku, uputama svojeg poslodavca ne podliježu samo oni putujući radnici koji su prisutni na mjestu intervencije.

45. Na raspravama pred Sudom izražena je bojazan da radnici koriste put koji prelaze na početku i na kraju dana kako bi obavljali vlastite poslove. Prema mojem mišljenju, takva bojazan ne može biti dostatna da izmijeni pravnu prirodu vremena putovanja. Na poslodavcu je da uspostavi potrebna sredstva nadzora kako bi se izbjegle moguće zloporabe. Koliki god bi administrativni teret uspostavljanje takvog nadzora predstavljalo za poslodavca, radi se o posljedici ukidanja ustaljena mjesta rada..

46. Konkretno, poslodavac može od radnika zahtijevati da slijedi što izravniji put. Štoviše, budući da su ti radnici ionako dužni u mobilni telefon, koji im daje njihov poslodavac, unijeti sate svoje intervencije kod klijenata i radnje obavljene kod istih, lako je od njih zahtijevati da također unesu sat odlaska iz svojeg boravišta i sat povratka u svoje boravište. Poslodavac tako može nadzirati, zlorabi li se vrijeme putovanja između boravišta radnika i njihova prvog klijenta te između njihova posljednjeg klijenta i njihova boravišta.

47. Iz tih okolnosti proizlazi da kada putuju od svojeg boravišta prema prvom klijentu kojeg je odredio njihov poslodavac i od posljednjeg klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac, putujuće radnike mora se smatrati kao da su „na raspolaganju poslodavcu“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88.

48. Naposljetku, čini mi se da je ispunjen prostorni kriteriji koji zahtijeva da se radnik mora nalaziti na poslu. Kao što sam prethodno naveo, vodeći računa o tome da je putovanje karakteristično za putujućeg radnika, mjesto rada ne može se svesti na fizičku prisutnost tehničara kod klijenata. Iz toga proizlazi da se za putujuće radnike treba smatrati da „rade“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, kada koriste prijevozno sredstvo kako bi u bilo kojem trenutku tijekom svojeg radnog dana došli do klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac.

13 — Vidjeti Vigneau, C., *op. cit.*, odakle sam ovdje preuzeo definiciju navedenu na str. 220.

49. Dodajem da u okviru ispitivanja, jesu li u kontekstu svojstvenom putujućim radnicima ispunjeni kriteriji iz definicije „radnog vremena“ u smislu te definicije, prema mojem mišljenju ne treba praviti razliku između, s jedne strane, puta između boravišta tih radnika i klijenta, te, s druge strane, puta koji radnici prijeđu između dva klijenta. Ističem u tom pogledu da nije sporno da se putovanja radnika, o kojima se raspravlja u glavnom postupku, između dva klijenta smatraju dijelom radnog vremena tih radnika.

50. Osim toga, vidjeli smo da u izostanku stalnog ili uobičajenog radnog mjesta, mjesto polaska i mjesto dolaska kod dnevnih putovanja predstavlja boravište tih radnika.

51. Nesporno je da su u okviru prethodne organizacije poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, radnici primili svoj plan puta i radni list kada su stigli na mjesto stalne poslovne jedinice. Put koji su potom prošli između te poslovne jedinice i prvog klijenta, isto kao i put koji su prošli između posljednjeg klijenta i navedene poslovne jedinice, smatrao se radnim vremenom.

52. Ne vidim zašto bi se putovanja na početku i na kraju dana, koja su se prije smatrala radnim vremenom, sada, u okviru nove organizacije poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, morala smatrati isključena iz tog pojma.

53. Okolnosti da mjesto polaska i mjesto dolaska dnevnih putovanja predstavlja boravište radnika nije relevantan razlog. Radi se samo o posljedici izbora poduzetnika, o kojima se raspravlja u glavnom postupku, odnosno ukidanju stalne poslovne jedinice.

54. U okviru nove organizacije poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, radnici kod njih dobivaju plan puta koji moraju savladati. Kada preuzmu vozila radi odlaska kod prvog klijenta, nalaze se u istoj situaciji kao radnici koji prema staroj organizaciji poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, odlaze iz stalne poslovne jedinice tih poduzetnika kako bi došli do njihova prvog klijenta. Isto vrijedi za povratak.

55. Kao što je vrijedilo prema staroj organizaciji poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, putovanja radnika od njihova boravišta prema prvom klijentu i od posljednjeg klijenta prema njihovu boravištu moraju se stoga smatrati „radnim vremenom“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88.

56. Od ukidanja stalnih poslovnih jedinica, radnici poduzetnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku ne mogu više slobodno određivati udaljenost koja dijeli njihovo boravište od njihova radnog mjesta. Ti radnici moraju svaki dan obavljati intervencije na više mjesta koja ne poznaju sve do dana prije njihova radnog dana, kao i prema redoslijedu koji određuje poslodavac. Kao i Komisija, smatram da bi kvalificiranje „vremenom odmora“ onih dnevnih putovanja koje radnici moraju obaviti da bi došli do klijenata i nad kojima nemaju kontrolu niti ih poznaju sve do dana prije njihova radnog dana, neproporcionalno opteretilo radnike i bilo suprotno cilju zaštite sigurnosti i zdravlja radnika iz Direktive 2003/88. Nasuprot tomu, ne čini se neproporcionalnim da taj teret preuzmu poduzetnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku, a koji su zahvaljujući novim tehnologijama izabrali uspostaviti novu organizaciju rada, koji od toga imaju koristi u pogledu smanjenja troškova povezanih sa stalnom infrastrukturom i koji imaju ovlast odrediti trajanje puta koji radnici prelaze.

57. Podsjećam da Direktiva 2003/88 ima za cilj zaštitu zdravlja i sigurnost radnika. Jamčenje radnicima minimalnog razdoblja odmora dio je tog cilja. Prema tome, isključenje vremena putovanja, o kojemu se raspravlja u glavnom postupku, iz izračuna radnog vremena tih radnika zadiralo bi u to minimalno razdoblje odmora i stoga bilo suprotno tom cilju¹⁴. Drugim riječima, Direktiva 2003/88 protivi se tomu da se vrijeme odmora putujućih radnika skрати zbog isključenja vremena njihova putovanja na početku i na kraju dana iz pojma „radnog vremena“ u smislu njezina članka 2. točke 1.

58. Dodajem da način na koji je Sud definirao pojam vrijeme odmora lako omogućuje odbijanje teze prema kojoj se vrijeme koje putujući radnici utroše na putovanje od svojeg boravišta prema svojem prvom klijentu i od svojeg posljednjeg klijenta prema svojem boravištu ne bi trebalo smatrati „radnim vremenom“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88.

59. U pogledu „odgovarajućeg zamjenskog vremena za odmor“ u smislu članka 17. stavaka 2. i 3. Direktive 93/104/EZ¹⁵, Sud je tako pojasnio da to vrijeme mora obilježavati činjenica da tijekom tog vremena „radnik u odnosu na svojeg poslodavca ne podliježe nikakvoj obvezi koja ga može spriječiti da se slobodno i neprekinuto posveti vlastitim interesima kako bi se neutralizirali učinci rada na zdravlje i sigurnost osobe o kojoj je riječ. Također, ta razdoblja odmora moraju se neposredno nastavljati na radno vrijeme koje trebaju nadoknaditi, kako bi se izbjegao nastanak umora ili preopterećenost radnika zbog kumuliranja uzastopnih razdoblja rada“¹⁶. Sud je također pojasnio da, „kako bi se mogao učinkovito odmoriti, radnik mora moći udaljiti se od svojega radnog okruženja na određeni broj sati koji ne samo da moraju biti uzastopni nego i neposredno se nastavljati na razdoblje rada kako bi osobi o kojoj je riječ omogućili odmor i uklanjanje umora svojstvenog obavljanju njezinih dužnosti“¹⁷.

60. Stoga je funkcija razdoblja odmora nadoknaditi umor uzrokovan razdobljima rada. Ta bitna funkcija razdoblja odmora bila bi ugrožena ako bi u ta razdoblja bilo uključeno vrijeme koje putujući radnici utroše na putovanje od svojeg boravišta prema svojem prvom klijentu i od svojeg posljednjeg klijenta prema svojem boravištu.

61. Iz navedenoga proizlazi da su, prema mojem mišljenju, ispunjena tri kriterija pojma „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88. Posljedično, vrijeme koje putujući radnici utroše na putovanje od svojeg boravišta prema svojem prvom klijentu i od svojeg posljednjeg klijenta prema svojem boravištu mora se smatrati „radnim vremenom“ u smislu te odredbe.

62. Sudska praksa koju je Sud razvio u pogledu radnog vremena vozača na području cestovnog prometa, iako je usko vezana uz posebnosti svojstvene tom sektoru, obuhvaća određene razloge koji prema mojem mišljenju omogućuju da se dođe do rješenja koje predlažem Sudu da prihvati.

63. Tako je u svojoj presudi *Skills Motor Coaches i dr.*¹⁸, Sud u bitnome zaključio da se ne može smatrati da vozač, koji putuje od svojeg boravišta do mjesta preuzimanja vozila, slobodno izabirući načine na koje putuje, slobodno raspolaže svojim vremenom tako da se to vrijeme ne smije smatrati dijelom „odmora“ u smislu definicije dane u članku 1. točki 5. Uredbe (EEZ) br. 3820/85¹⁹. Naime, takav vozač koji ide na konkretno mjesto, koje mu određuje njegov poslodavac i koje je različito od poduzetnikova sjedišta, a kako bi preuzeo i vozio vozilo, ispunjava obvezu naspram svojeg poslodavca. Tijekom tog putovanja on stoga ne raspolaže slobodno svojim vremenom²⁰.

14 — Vidjeti u tom smislu, u pogledu razdoblja dežurstava, presudu *Simap* (C-303/98, EU:C:2000:528, t. 49.).

15 — Direktiva Vijeća od 23. studenoga 1993. o određenim vidovima organizacije radnog vremena (SL L 307, str. 18.).

16 — Presuda *Jaeger* (C-151/02, EU:C:2003:437, t. 94.).

17 — *Ibidem* (t. 95.).

18 — C-297/99, EU:C:2001:37

19 — Uredba Vijeća od 20. prosinca 1985. o usklađivanju određenih odredaba u socijalnom području koje se odnose na cestovni promet (SL L 370, str. 1.) (neslužbeni prijevod).

20 — Točke 22. i 23.

64. U istoj presudi Sud je, s obzirom na to da se cilj Uredbe br. 3820/85 sastoji od poboljšanja sigurnosti cestovnog prometa, istaknuo da se to vrijeme treba smatrati dijelom „svog ostalog radnog vremena“ u smislu članka 15. Uredbe (EEZ) br. 3821/85²¹. Sud ističe da je to mišljenje u skladu s ciljem koji se sastoji od poboljšanja radnih uvjeta vozača jer se njime izbjegava razdoblja tijekom kojih obavljaju poslove za korist svojih poslodavaca smatrati razdobljima odmora. U tom smislu prema mišljenju Suda nije odlučno pitanje, je li vozač primio konkretne upute o načinu kojim treba putovati. Naime, putujući na konkretno mjesto koje je manje ili više udaljeno od glavne poslovnice njegova poslodavca, vozač obavlja zadatak koji se od njega zahtijeva na temelju odnosa koji ga povezuje s njegovim poslodavcem te stoga tijekom tog razdoblja ne raspolaže slobodno svojim vremenom²². Sud je odlučio u istom smislu u svojoj presudi Smit Reizen²³.

IV – Zaključak

65. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem da sudu koji je uputio zahtjev Sud odgovori na sljedeći način:

Članak 2. točku 1. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena treba tumačiti na način da u okolnostima, kao što su one u glavnom postupku, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe predstavlja vrijeme koje putujući radnici, to jest radnici koji nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada, utroše na putovanje od svojeg boravišta prema prvom klijentu kojeg je odredio njihov poslodavac te od zadnjeg klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac prema svojem boravištu.

21 — Uredba Vijeća od 20. prosinca 1985. o tahografu u cestovnom prometu (SL L 370, str. 8.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 7., svezak 7., str. 4.).

22 — Točke 26. do 28.

23 — C-124/09, EU:C:2010:238